

Imagine

En spennende og avslørende fortelling for barn, ungdom og voksne som ikke lengre tror på julenissen

Trond Einar Augustson, januar 2025

Innhold

Side

3	Forord
4	Trosbekjennelsen
5	Forestillinger om guder
7	Forestillinger om engler
11	Forestillinger om satan
13	Forestillinger om himmel og paradiset
18	Forestillinger om helvetet
21	Forestillinger om sjel
26	Forestillinger om hellig ånd
31	Forestillinger om og praktisering av bønn
33	Forestillinger om helgener
35	Litt om forfatteren
36	Imagine

Forsidebildet er tatt av forfatteren i Arboretet ved Milde i Bergen i 2022.

Forlagsnummer 978-82-693955, ISBN 978-82-693955-0-1

Lagt ut for gratis nedlasting via augustson.online den 03.01.2025

Forord

Denne «barneboken» er resultatet av en omarbeiding av boken min *Religioner og religiøse forestillinger*. Boken er tilpasset barn, ungdom og voksne som ikke lengre tror på julenissen. De som er interessert i referansene, vil finne dem i min tidligere bok.

Jeg har valgt skriftstørrelse 14 for at det skal være lett å lese for barna med dårlig belysning i forbindelse med leggetid. Jeg kan forsikre dere om at de minste barna vil sovne fort, mens de litt større barna og dere selv forhåpentligvis vil trekke på smilebåndet. Noen voksne kan bli skikkelig forarget. Jeg skreller bort glansen fra trosbekjennelsen, engler, himmel, helgener og nær sagt alt annet av religiøse forestillinger. Dette for å markere min avstandtaker til alle religiøse forestillinger uten snev av vitenskapelig dokumentasjon eller rasjonell bakgrunn. De kan være skadelige! Noe jeg gir eksempler på, primært i min bok *Religioner og religiøse forestillinger*.

Sist og ikke minst vil jeg ønske dere lykke til med boken. Som dere etter hvert vil forstå, er jeg glad for at blasfemiparagrafen er fjernet. Jeg går vel Arnulf Øverland en høy gang når det gjelder noen leseres opplevde provokasjoner. Min frittalenhet bærer preg av at jeg meldte meg ut av statskirken allerede i 1967, og har vel egentlig aldri sett meg tilbake, bare undret meg over at noen fortsatt står igjen der på perrongen.

Trond Einar Augustson, januar 2025

Trosbekjennelsen

Slik lyder den trosbekjennelsen som brukes i Den norske kirke i dag:

«Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper. Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne sønn, vår Herre, som ble unnfanget ved Den hellige ånd, født av jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfestet, død og begravet, fór ned til dødsriket, stod opp fra de døde tredje dag, fór opp til himmelen, sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd, skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde. Jeg tror på Den hellige ånd, en hellig, allmenn kirke, de helliges samfunn, syndenes forlatelse, legemets oppstandelse og det evige liv. Amen.»

For de fleste blir trosbekjennelsen en repetisjon av noe man har hørt utallige ganger helt siden man var barn. Vi har hørt den i kirken, på søndagsskolen og i klasserommet. Etter hvert blir bekjennelsen noe kjent som det ikke reflekteres over, den blir et slags mantra som resiteres til det mest kjedsommelige.

Forestill deg to litt veslevoksne barn som får høre trosbekjennelsen for første gang. Jeg kaller dem Eva og Ivar. Ivar vil kanskje gi uttrykk for at bekjennelsen er på linje med forestillingen om julenissen og rope ut at dette her kan ikke stemme, litt slik som gutten i eventyret om keiserens nye klær. Mens Eva innrømmer at trosbekjennelsen er vanskelig å fatte og at den er litt i overkant fantasifull, men svarer med: «Men tenk på den åpenbare gevinsten av å tro på dette! Du kan få et evig liv i sus og dus! Det gjør det kanskje lettere å forstå hvis vi forstiller oss at gud fader, sønnen hans og den hellige ånd er en og samme greia?» Ivar nikker forsiktig og forstår nok at her er det mye å hente hvis man ikke stiller kritiske spørsmål, men ganske enkelt gir avkall på all sunn fornuft. «Så kan vi jo bare krysse fingrene, tro og mene hva vi vil innerst inne!» De smiler lurt til hverandre og tar en high five.

Det er likevel noen haker ved denne bekjennelsen. Ikke-troende kaller dem forestillinger. Disse forestillingene vil Eva og Ivar måtte leve med. Andre i trossamfunnet vil forvente det! Vi gjennomgår forestillingene en etter en i nokså tilfeldig rekkefølge:

Forestillinger om guder

De fleste større religioner med gudstro innebærer tro på en enkelt gud, slik som for eksempel kristendommen, jødedommen og islam. Som et unntak blant de større religionene har vi hinduismen med alle sine guder. Riktignok har hinduismen også retninger eller sekter der man ikke tror på noen gud eller bare tror på en gud. Mens for eksempel har buddhismen og konfusianismen ikke noen forestilling om guder i det hele tatt. De er ateistiske religioner.

For lenge siden var de fleste religioner polyteisme, det vil si at de innebar tro på flere guder. For eksempel kan nevnes gresk og romersk mytologi og religioner, der antallet guder var tosifret. Også norrøn mytologi var basert på polyteisme. I denne boken nøyer jeg meg primært med å beskrive trekk og forestillinger knyttet til monoteismen. Den er tilstrekkelig variert, fantasifull og fargerik.

I de fleste monoteistiske religioner er gud ofte fremstilt som et overnaturlig vesen, en skaper, det primære trosobjekt, allmektig, allvitende og tillegges gjerne grunnlaget for moralregler, som de ti bud er et godt eksempel på. Denne typen gud forventer tilbedelse av de troende, slik tolkes det i hvert fall av dem som har sluttet seg til de religionene det gjelder. Panteister betrakter imidlertid gud som universet i seg selv. Og i deisme er ikke noen gud involvert i mennesker annet enn at en gud har stått for skapelsen.

Mange religioner understreker viktigheten av et personlig forhold til gud gjennom tilbedelse og bønner. Gud betraktes da som en som passer på de gitte moralske prinsippene i religionen. Enkelte religioner har mange navn på sin gud.

Noen av navnene er så hellige at de ikke skal nevnes. Det finnes også religioner der forsøk på avbildning av gud kan få fatale følger. Her er vel avbildning av Allah det farligste for tiden. Gud er vel i moderniserte former av religion nå gjort til noe kjønnsløst. Selv om jøders, kristnes og muslimers gud i tidligere tider klart har hatt et maskulint preg. Kristnes gud har jeg aldri sett avbildet i kvinnelig skikkelse. Dette kommer selvsagt av kvinnesynet blant dem som har stått for sannheten i denne religionen. Nå er vel ikke kvinnesynet noe mer moderne eller bedre i jødedom og islam. Men i disse religionene er det ikke lov å avbilde eller lage en figur som forestiller gud.

Det har nær sagt «til alle tider» vært uenighet mennesker imellom om det eksisterer noen gud i det hele tatt. Både filosofer og andre vitenskapsmenn har kommet til forskjellige konklusjoner. Å bevise guds eksistens må i alle tilfelle tillegges dem som tror. Det er ikke ateister og agnostikers ansvar å bevise at ingen gud finnes. Hittil finnes imidlertid ikke et eneste vitenskapelig bevis for en guds eksistens, til tross for at guder er trodd på i tusener av år. Disse allmektige gudene har ikke funnet det bryet verdt å gi mennesker et ugjendrivelig bevis på sin tilstedeværelse. Da er det vanskelig å ta gudstro alvorlig. Dette er trolig hovedårsaken til den raske sekulariseringen vi har vært vitne til de senere tiårene i vestlige land.

Grad av sekularisering i et land viser samvariasjon med utdanningsnivå, sosiale, økonomiske, politiske og demografiske forhold. Kort fortalt er troen på en gud minst vanlig i miljøer med unge, velutdannete, godt bemidlede mennesker som lever i et demokrati med stor sosial og politisk trygghet og stabilitet.

For å trekke inn Eva og Ivar i vurderingen av hvor mange og hvilke guder man skal tro på, vil jeg hevde at de to neppe på noe tidspunkt i livet vil underkaste seg en tro på noen gud, hvis de da ikke vokser opp i en familie eller i et miljø der man har sterk og påtrengende tradisjon for en slik tro. Slik er det heldigvis

blitt her i Norge og i det fleste av de mer utviklete landene i vår verden. Gudstro er i rask tilbakegang.

Forestillinger om engler

Ordet engel stammer fra det greske *angelos*, som betyr sendebud eller budbringer. I mange religioner er slike overjordiske vesener en del av troen. Forestillingene om engler har i første rekke røtter i Midtøsten. Det gamle testamentet omtaler *kjeruber* som et himmelsk vesen med vinger. De kan ha to eller fire ansikter. En annen type engler er *serafene*. De er seksvingete vesener og omgir guds trone. I Det gamle testamentet beskrives erkeengelen Gabriels ansikt strålende som lynet.

Zoroastrismen regnes som en viktig inspirasjonskilde for englemotivet i de andre monoteistiske religionene med opphav i Midtøsten. Ideen om skytsengler er for eksempel trolig inspirert av zoroastrismens forestilling om *fravashier*, som var en slags beskyttende ånder og hadde sitt tilholdssted i himmelen.

Ideen om sju erkeengler, som nevnes i de gammeltestamentlige apokryfene Tobit og Enok, minner om de sju *Amesha Spenta* «de udødelige hellige» eller «livsfremmende udødelige» i zoroastrismen. Det var nær kontakt mellom tilhengere av zoroastrismen og jøder under eksilet i Babylon, årene 586 til 538 før vår tidsregning, noe som etter alt å dømme førte til at ideen om engler oppsto i den tidlige jødedommen. Ifølge tekstene i Det gamle testamentet rådet Jahve over en himmelsk hærskare av overjordiske vesener. Englene kunne både hjelpe og straffe menneskene. Men først etter eksilet i Babylon og under innflytelse fra zoroastrismen fikk engletroen en større rolle i jødedommen. Englene fikk nå egne navn, personligheter og innbyrdes rang. I tiden rundt vår tidsregnings begynnelse var synet på englene og deres roller et av de spørsmålene de ulike retningene innenfor datidens jødedom var uenige om.

Det er særlig i de jødiske apokalyptiske skriftene fra denne tiden at det fortelles om engler og deres viktige «kosmiske» funksjoner. Med erkeengelen i spissen danner de et himmelsk hierarki. Antallet erkeengler oppgis til fire, seks eller sju, avhengig av kilde. Den øverste er Mikael, Israels skytsengel, andre er Rafael, Gabriel og Uriel.

I 1. Mosebok fortelles det om «gudesønnene» som syndet med «menneskedøtrene». I de apokalyptiske skriftene blir disse oppfattet som falne engler, og de kan senere også opptre som demoner i satans tjeneste. Denne forestillingen ble likevel ikke en del av den rabbinske jødedommen.

Engler kan gripe inn fysisk, som da Abraham skulle ofre Isak, eller de kan gå til kamp på Israels side. Engler viser seg også for Moses, og en guds engel går foran Israel gjennom Rødehavet. I de jødiske skriftene, som Talmud og Midrash opptrer engler i mange og ulike roller, men også de onde englene er underlagt gud. Den senere jødiske fortellertradisjonen, aggada, har likevel utviklet forestillinger om onde engler og om dødsengelen som venter ved sykesengen.

De jødiske filosofene, som Maimonides, betraktet engler mer som åndelige vesener underlagt gud. Innenfor dagens jødedom anses de aller fleste engler å være symbolske og poetiske skikkelser. Innenfor den jødiske mystikken, kabbala, har engletroen imidlertid fått en større betydning. Her finnes både engler av begge kjønn og med enorm makt. Innenfor kabbalistiske kretser kan englene påkalles ved hjelp av amuletter og spesielle bønner.

Jødiske forestillinger om engler ble videreført i kristendommen. I Det nye testamentet blir engler beskrevet som himmelske sendebud og åpenbaringsformidlere, som personlige skytsengler og som oppvartende og lovprisende tjenere ved guds trone. Ifølge evangeliene skal Jesus ha snakket om engler ved flere anledninger. Han skal blant annet ha sagt at de som følger ham «har sine engler i himmelen som alltid ser min himmelske Fars ansikt».

To engler blir nevnt ved navn i Det nye testamentet: Gabriel, som forteller Maria at hun vil få en sønn som skal bli den lovede Messias og Michael, som kjemper mot Djevelen. Begge disse englene forekommer også i Det gamle testamentet. I Det nye testamentet hører vi særlig om engler i forbindelse med Jesu gjenkomst og den siste dom. I Johannes' åpenbaring opptrer engler som tegn på at Jesus kommer tilbake: «Og jeg så, og jeg hørte lyden av mange engler omkring tronen og de fire skapningene og de eldste – det var myriader på myriader og tusener på tusener.» (Åp 5,11). Det fortelles også at engler vil forkynne dommen over menneskene ved dommedag. Som Guds sendebud vil englene blant annet bringe straff til de som har handlet mot Guds vilje (Åp 15-16). Engler er også beskrevet som basunspillende eller som ledsagere til Jesus. Satan er i Det gamle testamentet beskrevet som en guds sønn og engel. I Det nye testamentet er han Djevelen som fristet Jesus i ørkenen.

Det er ikke en bestemt lære om engler i kristendommen. Men i den katolske kirken tror man på skytsengler. Hvert barn som fødes, får tildelt sin skytsengel som lever som individets beskytter gjennom hele livet.

Katolikker ber også til erkeengelen Michael, fordi pave Leo XIII hadde en åpenbaring hvor han så Satans tilstedeværelse i verden. Dette gjorde sitt til at han skrev en bønn til erkeengelen om beskyttelse. Katolikkene ber fortsatt denne bønnen.

De onde englene i Det gamle testamentet omtales ikke i Det nye. Men i middelalderen mente man at hekser hadde inngått pakt med Satan, som jo var en «fallen» engel i sin tid.

Engler har også en sentral plass i Koranen. I sure 2,177 sammenfattes islam slik: «Å tro på Gud og på Dommens dag, på englene, Skriften og profetene». I islam finnes fire erkeengler: Gabriel, Michael, Israfil og Israfil. I tillegg til disse englene tror de på historien om erkeengelen Iblis som endte som Djevelen.

Koranen omtaler englenes oppgaver og funksjoner. De påstås å være åndelige lysvesener som befinner seg i Guds nærhet og lovpriser ham. De er også budbringere til menneskene. Profeten Muhammed mottok åpenbaringene gjennom en engel, ifølge tradisjonen engelen Gabriel. Muhammed brukte også Gabriel som rådgiver. Michael beskytter islamske helligdommer, mens dødsengelen Israfil henter de døde sjel.

Med utgangspunkt i Koranen utarbeidet muslimske teologer en lære om englene, deres natur, de angeliske hierarkier og deres virke blant menneskene. Izrail er dødsengelen. Erkeengelen Iblis gjorde opprør mot Allah og ble derfor forvist til å være djevelen. Men engler beskrives generelt som nærmere Allah enn mennesker. Engler skal visstnok være skapt av Allah før menneskene ble skapt.

Engler fremstilles oftest som bevingete menneskelignende vesener.

Opprinnelsen til dette kan ligge i bibeltekstene, som omtaler overmenneskelige vesener som kjeruber og serafer med vinger.

Også mesopotamiske og egyptiske guddommer og guddommelige vesener kunne fremstilles med vinger. Vingene tjente både som beskyttelse av gjenstander eller personer og muliggjorde forestillinger om vesener som beveget seg mellom himmel og jord.

Jeg har i likhet med Eva og Ivar, stor forståelse for at enkelte kristne forsøker å nedtone forstillingene om og beskrivelsene av engler i både Det gamle og Det nye testamentet. Beskrivelsene og forstillingene «står jo ikke til troende». Likevel kan man ikke viske bort denne ganske sentrale forstillingen fra bibelen. For ikke å glemme: Enkelte medlemmer av kongefamilien har stor sans for engler.

Forestillinger om Satan

Satan blir gjerne kalt Djevelen eller Lucifer. Dette «vesen» eller denne «demonen» forfører mennesker til å synde på alle tenkelige måter. Det er nok nyansforskjeller i hvordan Satan fremstilles i de ulike religionene. For eksempel er Satan (eller Shaitan) i Koranen beskrevet som et vesen av flammer som er kastet ut av himmelen fordi han nektet å bøye seg for Adam og som får mennesker til å synde ved å innprente vonde forslag i deres tanker. I kristendom fremstilles Satan ofte som en fallen engel som har satt seg opp mot gud. Mens i jødedommen er satanbegrepet ofte mer en metafor.

Tidlig i middelalderen spilte Satan en minimal rolle i kristen teologi. Men Satan ble siden viktigere som en demonisk forestilling i den tiden hekser ble mer «i vinden» i kirken og ellers i samfunnet. I opplysningstiden ble Satans eksistens svært kritisert av tenkere som for eksempel Voltaire. Troen på Satan er likevel fortsatt levende i kristne miljøer, da kanskje primært blant folk utenfor Europa. Ideen om Satan som en motsetning til gud og en ond skapning ser ut til å ha sine røtter i judaismen skapt under den andre tempel-perioden, det vil si etter 515 før vår tidsregning, og fremkommer blant annet i apokalypsene. Troen på Satan er mindre fremtredende innenfor judaismen i hundreårene etter dette.

Innenfor kristendommen og Det nye testamentet har forestillingene om Satan fått større plass enn i judaismen. Som eksempel kan nevnes fortellingen om Jesus som ble fristet av Satan i ørkenen. Han ble bedt om å forvandle en sten til brød. Det er også beretninger om Satan og Jesus i tempelet og på en fjelltopp. Det siste stedet ble Jesus lovet all verdens kongedømmer hvis han bare bøyd seg og tilba Satan.

Satan og hans demoner blir også i bibelen tillagt evnen til å fremkalle sykdommer som feber, spedalskhet og leddgikt. Satan tillegges også «dødskraften». For kristne har nok forestillingen om Satan som en fallen engel vært det vanligste opp gjennom tidene.

Eksorsisme ble tidligere praktisert av jøder i stor utstrekning. Kanskje av denne grunn var de første kristne overbevist om at Satan og hans demoner hadde evnen til å besette mennesker. Djevelbesettelse har levd videre i kristnes bevissthet frem til i dag. Men i middelalderen var nok troen på slikt på høyden. Dette var blant årsakene til hekseprosessene som hadde sitt største omfang i middelalderen. I dag mener man at de fleste som følte seg besatt, led av angst, religiøs frykt og tanker om det onde.

Til tross for at troen på hekser, demoner og Satan har avtatt i vår moderne tid, lever troen ennå videre blant dem som er mottakelige for slikt. Dette blir da selvsagt utnyttet av psykopater og mennesker med andre atferdsavvik. Naive, kunnskapsløse og psykisk syke mennesker blir et lett bytte for kristne ledere. Canaon Episcopi fra det ellefte århundre fordømmer troen på hekser, men dokumenterte samtidig at mange mennesker trodde på slikt den gangen. Man trodde hekser fløy gjennom luften på koster i fellesskap med demoner. At de utførte seksuelle ritualer, drepte og spiste barn. Rundt 1430 begynte den katolske kirken å betrakte hekser som en stor konspirasjon ledet av Satan selv. Men Luther var ikke bedre. Han anbefalte mennesker å egne seg til musikk mot Satans fristelser. «Djevelen kan ikke utstå lystighet og glede.»

Hekseprosessene varte frem til 1700-tallet. Det er anslått at rundt 60 000 mennesker ble henrettet i perioden med heksetro og -brenning. Omtrent like mange som israelerne til nå har drept i Gaza. Hekseprosessene varte lengst i Polen og Ungarn.

De tidligste engelske settlerne i Nord-Amerika trodde at Satan regjerte på det nye kontinentet. Puritanerne blant settlerne mente også at de opprinnelige folkegruppene var tilbedere av Satan.

Blant dagens amerikanske fundamentalister lever mange av tidligere forestillinger videre. Mange er ekstremt bibeltro og bidrar til at amerikanere som folkegruppe ennå fremstår som irrasjonelle og overtroiske for oss mer sekulære europeere. Alle som ønsker presidentembetet i USA, må føre en talemåte og

politikk som blir applaudert av denne delen av befolkningen. Derfor har presidentene alltid et overflatisk kristent ytre med tilhørighet til en kirke eller menighet og viser støtte til nær sagt alt som dagens Israel måtte finne på mot sine naboer i Midtøsten.

Som en anekdote kan jeg fortelle om et tidligere medlem av min familie. Hen var vokst opp med en bibeltro mor og far og tilhørte en av landets strengeste og mørkeste menigheter, eller rettere sagt en sekt. Helt alvorlig og tydelig skremt fortalte hen meg at hen om natten kunne høre fanden selv snuse rundt som en hund utenfor soveromsdøren. Dette var hens virkelighet dessverre. Hen var gjennom hele livet blitt innprentet om djevelens eksistens av sine foreldre og av predikantene i sekten sin, og trodde at han fysisk kunne tilnærme seg hen nattestid. Hen var fylt av angst og fryktet å bli besatt av den onde. Derfor sov hen alltid med låst soveromsdør og lukket vindu. Hens liv ble kortere enn man kunne forvente. Kanskje angst og spenninger bidro til hjerteinfarkt.

Dette stakkars menneske hadde et søsken som var en samvittighetsfull lege og psykiater. Hen fortalte meg i fullt alvor og fortrolighet at hen ofte måtte ty til djevleutdrivelser for å kurrere psykisk syke.

Begge disse personene er for lengst døde. Men begge har de vært offer for religiøs forkynnelse som ødela deres psykiske og fysiske helse. Forhåpentligvis er ikke deres barn blitt påført skader av deres religiøse forestillinger.

Forestillinger om himmel og paradís

Himmelen som et sted for gud eller guder, engler, hellige eller velsignede avdøde mennesker og andre, er en forestilling i mange religioner. Ofte er denne himmelen beskrevet som en atmosfære eller område høyt over vår atmosfære, og langt utenfor menneskers rekkevidde.

I de fleste kulturer er himmelen forstått som et sted med orden, et sted skaperen eller skaperne regjerer fra, et sted for godhet og sannhet. Himmelen er uten sult,

tørst, undertrykkelse, sykdom og dumhet. Snarere tvert imot er himmelen et sted for komplett tilfredsstillelse, kunnskap, fred og ro, glede og samvær med gud. Himmelen er ofte betraktet som belønning for et fromt liv.

Edens hage, paradiset og himmelen har, for en utenforstående, store likhetstrekk og blir vanskelig å skille fra hverandre uten å bevege seg inn i mystisisme og tåpeligheter. I norrøn mytologi er det Valhall, Odins hjem, som var håpet etter døden. Her var det slåsskamp på dagtid og øl og mat til kvelds, etter at de verdige krigerne var vekket til live igjen. De spiste av grisen Særimne som våknet hel til neste dags etegilde. Det ble drukket mjød av juret til geita Heidrun. Tåpelighetene var flere og større her i Norden enn mange andre steder der sivilisasjonene var litt lengre kommet og modnet.

I gammel kosmologi var himmelen plassert enten lengst øst eller lengst vest, på en øde øy eller fjelltopp. Himmelen er et sted med overflod. Likheten med jordens beskaffenhet har nok en sammenheng med at jorden tapte sitt «Edens hage» på grunn av menneskers synder og tapet av guders tilstedeværelse.

Det finnes flere myter om forsøk på å invadere himmelen. Eksempel på dette er den flygende Ikaros, den hinduistiske legenden om erobringen av himmelen av asuraen (demonen) kong Bali og legender a la Babels tårn. Slike legender har vel nærmest uten unntak en dramatisk og dårlig slutt for initiativtakerne.

I de fleste kulturer er veien til himmelen farefull, med høye og smale broer, trange pass, dype kløfter med dødens vann osv. Å gjøre seg fortjent til en plass i himmelen krever et oppofrende og gudfryktig liv. Å ta seg av syke og andre trengende, gi offer, be eller utføre andre religiøse handlinger er nok anbefalt i de fleste religioner.

I eldre tiders Mesopotamia fantes en skapelsesmyte bestående av et treetasjes univers. Der var himmelen øverst, jorden i midten og underverden nederst. Gudene regjerte i himmelen. Jorden var dødelige menneskers hjem. Her skulle de tjene gudene med hellige bygninger, mat og tilbedelse. Mindre guder og

demoner fantas også på jorden. Når mennesker døde kom de til underverdenen. Kun en håndfull menneskelige helter kom himmelen.

I eldre judaisme skilte man også mellom himmel og jord. Utsiktene til et liv etter døden var lite omtalt. «Himmelen er guds område, mens jorden er gitt til menneskene.» Himmelen var hvelvingen over jorden, bokstavelig talt. Vinduer kunne åpnes der oppe for å slippe ned regn, snø, hagl eller dugg. Gud befant seg i himmelens høyeste områder. Herifra blandet han seg opp i alle skapningers gjøren og laden. Guds trone var omringet av engler og andre himmelske vesener. Ideene kan finnes igjen i mesopotamisk polyteisme.

Man finner også ideen om tre etasjer i kosmos, med underverden, jorden og så himmelen øverst. Gud var i himmelen, men også i tempelet i Jerusalem, hans palass på jorden. Underverdenen hvor mennesker endte etter sin død, var utenfor guds rekkevidde. Disse forestillingene endret seg etter oppholdet i Babylon og ødeleggelsen av Det første tempelet i år 586 før vår tidsregning. Etter dette var oppfatningen blant jøder at det ikke er noen grenser for guds makt, selv ikke etter menneskers død.

Troen på et himmelsk liv etter døden ble vanlig etter jødernes greske periode fra år 323 til år 30 før vår tidsregning. Det var på den tiden en blanding av ulike oppfatninger, som gjenoppstandelse etter døden, udødelig sjel, omdannelse til en engel eller stjerne.

Klassisk rabbiner-judaisme oppsto etter ødeleggelsen av Det andre tempelet i år 70 etter vår tidsregning. Gjennom denne ble en rekke forestillinger om himmelen tillatt. Etter døden ble gode menneskers sjeler tatt vare på ved en gjenoppstandelse i Edens hage eller de ble gjemt under den hellige tronen.

Kristendommen begynte som en av mange jødiske reformbevegelser i Palestina i det første århundre av vår tidsregning. Reformbevegelsene delte en intens overbevisning om at spådommene om omdannelsen av himmel og jord i Isaia 65:17 var nært forestående. De mente at en perfekt verden ville oppstå, der nasjoner ville bli dømt og Israel ville gjenoppstå. Man hadde for eksempel en

forestilling om et himmelsk Jerusalem hvor engler sang som en kontinuerlig lovprisning av gud.

Tradisjonell kristen teologi lærer at fellesskap med gud er målet for dem som dør og har gjort seg fortjent til dette fellesskapet. I himmelen er Jomfru Maria en slags dronning som beskytter de døde.

I tradisjonell kristen teologi menes det videre at de som dør og har ført et rettskaffent liv, blir umiddelbart inkludert i himmelen som en del av det guddommelige. Ved gjenoppstandelsen videreføres kropp, sjel og ånd.

Tilbedelse, fellesskap og kreative sysler er en del av mer moderne kristendoms bilde av himmelen. Det legges også vekt på lykke og evig åndelig utvikling.

I islam har man forestillinger om himmelen som har likhetstrekk med jødedom og kristendom. Koranen omtaler inndeling i syv himler. Gud har styrke til å vekke døde til live og dømme dem på Den siste dag. Før gjenoppstandelsen er de dødes sjeler et slags mellomstadium der de kan ane sin fremtidige tilstand i fortapelse eller frelse. På dommens dag vil himmelen dele seg, fjellene vil bli støv og jorden vil gi fra seg sine døde. Alle mennesker vil da gjennomgå en siste test. De rettroende som har levd et upåklagelig liv, vil oppleve en paradisiske tilværelse og gjenforening med forfedre. Jo mer fortjenestefullt liv man har levd, jo nærmere gud vil man få plass.

I hinduismen er himmelen mytepregete filosofiske spekulasjoner. I Veda-tekster fra rundt 1500 år før vår tidsregning beskrives himmelen som bosted for guder som Indra (tordenguden), Surya (solguden), Agni (offerflammenes gud), Soma (elixirguden), Varuna (guden som passer den kosmiske orden) og Yama (det første døde mennesket). Rituelle ofringer var ansett som nødvendige for at verden skulle bestå, og begravelseritualene sikret den dødes sjel eller ånd kunne stige opp til verden av forfedre i det høye. Gjenfødelse i himmelen var avhengig av at etterkommere kunne bekoste de nødvendige ritualene.

I senere perioder ble en type frelse regnet som nødvendig. Et individs plassering i livet ble betraktet som et resultat av individets oppførsel i tidligere liv. Å bli

gjenfødt i himmelen var bekvemt, men ikke en permanent tilstand. Selv gudene må dø til slutt, ifølge ideene som rådet i perioden 800-500 før vår tidsregning. Det ultimate målet er å unnslipe livet på jorden og bli ett med den evige ånden Brahman. Men veien til Brahman krevde åndelige øvelser utenfor de flestes evner og kapasitet. I de senere år er en alternativ vei til frelse fra livet beskrevet mer som en frelse ved hjelp av en guddom.

Buddhismen begynte tidlig i det femte århundre før vår tidsregning som bevegelse der man søkte åndelig frigjøring gjennom kunnskap og åndelig disiplin. Grunnleggeren av religionen, Buddha, var «opplyst» og oppnådde nirvana. I denne tilstanden er all påvirkning fra tidligere liv visket ut, og gjenfødelse opphører. Parallellen til hinduismen er åpenbar. Men buddhismen er ateistisk, helt uten forestillinger om en gud eller frelser.

Det finnes flere forestillinger om en himmel eller flere himler. I Hellas og Romerriket hadde man Øyene for de velsignete og fjellet Olympus. Til og med i kinesisk konfusianisme og buddhisme finner man spor av forestillinger om himmel.

Paradis- og himmel-forestillinger tolker Eva, Ivar og jeg selv som «gulrot» for troende. De får gjennom løfter om et bedre liv etter døden, et initiativ til å leve etter den enkelte religions levereregler og bud. Det er fristende å tillegge grunnleggerne av religionene nettopp ideen om at denne gulroten er disiplinerende for tilhengerne av religionen, men også tiltrekkende for potensielle nye troende.

Pisken som ble brukt, kommer jeg tilbake til. Den er selvsagt helvetet.

Forestillingene om paradis, himmelen og Edens hage har jo som vist her, gått over landegrenser og mellom folkeslag i flere tusen år. Men til tross for dette har man ingen steder og til ingen tider ett eneste vitenskapelig håndfast bevis for disse gulrøttens eksistens. Man har ikke egentlig ett eneste uvitenskapelig bevis for det heller. Hvis vi da ikke skal nevne englene til vår sjamaninspirerte prinsesse. De skal visstnok skal ha lagt igjen noen hvite fjær som hun i

forfjamselsen aldri har husket å ta vare på. Hun har også ment å kunne kommunisere med de døde, da formodentlig individer i et paradisi. Men denne påstanden har selv Snåsamannen tatt avstand fra. Døde mennesker har ikke kontakt med vår verden, mente han. Og det har han faktisk helt rett i!

Vi må nok alle forsøke å lage et «himmelrike» for oss selv og våre medmennesker her på jorden, mens vi lever. Men selv noe slikt har jo vist seg ganske vanskelig for de fleste.

Forestillinger om helvetet

Helvetet er et sted der noen individer vil måtte tilbringe livet etter døden, ifølge mange troende. Stedet er slik innrettet at sjeler blir straffet med ulike lidelser og påkjenninger for syndene de har begått i det levende livet. Vanligvis forestiller man seg at straff og lidelser varer evig, slik som i islam og i kristendommen. Men i religioner med tro på reinkarnasjon forestiller man seg helvetet som et mellomstadium mellom reinkarnasjoner. Ofte er helveteforestillingene lokalisert til under jordens overflate.

I religioner der man ikke betrakter stedet for livet etter døden som et sted for straff, omtales stedet som underverdenen eller verden for de døde. Eksempler på dette er mesopotamisk, gresk og romersk religion.

Helvetet er i de fleste religioner beskrevet som et sted med demoner og dødes sjeler. Her straffes sjelene for begåtte synder. Stedet er i noen religioner beskrevet som kaldt, i andre som varmt, gjerne med en evig ild. For eksempel er helvetet i swahilsk mytologi et svært kaldt sted.

I det gamle Egypt hadde man en forestilling om at dødes hjerter ble veiet opp mot sannhetens fjær. Var hjertet lettere enn fjæren kunne man få plass i dødsriket eller «etterlivet». Hvis ikke hjertet var lettest ville det bli spist av en krokodille.

Man finner fargerike forestillinger om helvetet både i europeiske, afrikanske og asiatiske eldre religioner. Det er alltid fortjenestefullt liv som kan redde den døde fra fortapelse i helvetet.

I jødedom, kristendom og islam er helvetet som et sted for straff, det primære. I jødedommen kan helvetet ofte beskrives som noe ikke-fysisk, men mer som en tilstand av veldig stor skam. Men det er også jødiske forestillinger om ren utsletting av sjelene til de som har syndet nok til slik skjebne. Jødedommen rundt Jesu tid, lærte at det å stamme fra Abraham automatisk hindret jøder fra å ende i helvetet. Men for å fortjene dette fortrinnet måtte man bekjenne sine synder.

Siden Augustin har mange kristne ment at døde hviler fredfullt hvis de har levd som kristne, eller deres sjeler lever videre med pinsler hvis de tilhørte de fortapte. Slik var tilstanden frem til gjenoppstandelsen med påfølgende dom. Ifølge den katolske kirke er fortapelsen evig, tap av velsignelse og evig fordømmelse likeså. Videre mener man i den katolske kirken at helvetet er en tilstand av selv-eksklusjon fra fellesskap med gud og de velsignete. Man befinner seg i helvetet som et resultat av dødelig synd som man ikke angrer. Man har selv valgt å være uten guds fellesskap.

Metodister, baptister og noen gresk ortodokse kirker lærer at helvetet er den endelige skjebnen til dem som ikke er funnet verdige etter gjenoppstandelsen og den endelige dommen, der de blir evig straffet for sine synder og adskilt fra gud. Dette er ikke i samsvar med protestantenes forståelse. De mener at frelsen avhenger av at man aksepterer Jesus som sin frelser. Mens gresk ortodokse og katolske kirker lærer at dommen avhenger av både tro og handlinger. Noen moderne teologer mener at sjelen dør samtidig med kroppen, men begge kommer tilbake i forbindelse med gjenoppstandelsen.

Det har vært og er fortsatt et utall varianter av kristne forestillinger om helvetet og livet etter døden. Så mange ideer om problemstillingen finnes at jeg i denne boken ikke finner det formålstjenlig å forsøke å gi alle en utfyllende beskrivelse.

I islam kalles helvetet Jahannam og er motsetningen til himmelen. På samme måte som himmelen er også helvetet delt i syv lag. Helvetet er fylt av flammer, kokende vann og annet som kan brukes som straff for dem som er dømt til slikt etter døden. Etter dommedag er helvetet stedet for dem som ikke har trodd på gud mens de levde, eller vært ulydige mot guds lover eller hans budbringere. Fiender av islam blir sendt til helvetet direkte etter sin død. Det er uenighet om oppholdet i helvetet er for evig eller om det finnes håp om tilgivelse. Djevelen er primært der for å straffe mennesker, ikke for å kjempe mot gud. Muhammed skal ha uttalt at flammene i helvetet er 70 ganger varmere enn vanlige flammer på jorden. Det er syv nivåer i helvetet slik at synderne kan straffes rett i forhold til alvorlighetsgrad av synd. Polyteisme anses som den største synd av alle.

I islam er det hevdet at helvetet er bebodd av djevler, stygge engler, skorpioner og slanger som piner og plager synderne. Videre beskriver koranen sjøer fylt av blod og ild og mørke der kun ilden gir lys.

I buddhismen menes det at det er fem eller seks nivåer av gjenfødelse. Disse nivåene kan igjen graderes internt. Helvete-nivået er Naraka og regnes som den minst fordelaktige gjenfødelse. En av disiplene til Buddha, Devadatta, forsøkte flere ganger å ta livet av Buddha. Hans skjebne var å bli gjenfødt i Avici-helvetet. Men ingen gjenfødelse er permanent, slik at også Devadatta kan gjenfødes til bedre liv etter hvert.

Tidlige Vediske religioner mangler helvete-forestillinger. I lovbøkene og Rigveda nevnes imidlertid tre nivåer; jorden, himmelen og bhuvast eller antariksa (midt-nivået). Men i tillegg beskrives et nivå som kan oppfattes som noe tilsvarende et helvete. Som også i buddhismen kalles nivået Naraka. Det blir trodd at mennesker som feiler, kommer til helvete og får den straffen deres synder berettiger. Å bli dyppet i kokende olje, brent på bål og annen tortur er beskrevet. Når kvoten av tilmålt straff er tilfredsstillt kan man gjenfødes i et annet nivå.

I taoisme hadde man opprinnelig ikke en forestilling om noe helvete eller en sjel. Men taoismen har de senere år adoptert forestillingene fra buddhismen. Zoroastrismen har imidlertid helveteforestillinger som kan ha inspirert mer moderne religioner.

Begrepet «et helvete på jord» er lett forståelig for de fleste, uansett religiøs bakgrunn. Nettopp her på jorden skapes dessverre helvetet gang på gang. Menneskers hat, religiøse, etniske, politiske motsetninger, økonomiske ulikheter og despoter skaper kriger med tilstander som nettopp gir følelsen av hva helvetet kan være. Men bortsett fra helvetet på jord er det ikke vist at helvetet i religiøs betydning er en realitet. Det er Eva og Ivar glade for. Også jeg, som med sikkerhet ville ha endt et slikt sted på grunn av min ateisme og uærbødige omtale av religiøse forestillinger.

Forestillinger om sjel

I både religiøse og filosofiske tradisjoner er sjelen den åndelige del av et individ. Sjelen kan omfatte et individs identitet, personlighet og hukommelse. Sjelen er et ikke-materielt aspekt av et levende individ, som mange tror er i stand til å overleve den fysiske død. Vanligvis er sjel-forestillingene forbeholdt mennesker, men er også benyttet om ikke-levende gjenstander i enkelte religioner.

De tidligste beskrivelser av sjel i *the Oxford English Dictionary* er fra det åttende århundre. Der refereres til det immaterielle åndelige eller tenkende aspektet av et individ, i kontrast til et individs fysiske kropp.

I jødedom og kristendom menes det at bare mennesker har udødelige sjeler. Dog er udødeligheten omdiskutert i jødedommen. Udødeligheten var sannsynligvis noe som kom til via Platon. For eksempel lånte Thomas Aquinas direkte fra Aristoteles i sin utredning *On the Soul*. Aristoteles mente alle organismer hadde sjel, men kun menneskets sjel var udødelig. Andre religioner som hinduisme og

jainisme forfekter at alle levende organismer eller individer har sjel som fysisk representeres av kroppen eller det fysiske uttrykk. Det faktiske selvet er sjelen. Organismen eller kroppen er bare der for å oppleve *karma* for det enkelte liv.

I animismen mener man at også ikke-biologiske ting som elver og fjell har sjel.

I gammel egyptisk religion mente man at individer var bygget opp av flere elementer, noen fysiske, men også åndelige. Liknende ideer finnes i gammel assyrisk og babylonsk religion.

I bahai religionen hevdes at sjelen er et tegn på gud, som en himmelsk perle som mennesker ikke forstår seg på. Videre forfektes det i denne religionen at sjelen ikke bare lever etter menneskets død, den er også udødelig. Himmelen kan bli sett på som sjelens nærhet til gud, mens helvetet representerer stor avstand til gud. Mennesker har ingen forhistorie eller eksistens før livet her på jorden, og sjelens utvikling er i retning av gud og bort fra den materielle verden.

I buddhismen forfektes at sjelen er ikke-eksisterende som en separat permanent enhet. Menneskers lidelser skyldes i stor grad at man klynger seg troen på det sanne jeg eller sjel av et eller annet slag.

Innenfor kristendommen mener noen at sjelen deres blir bedømt av gud når de dør. Gud avgjør om sjelen kommer til himmelen eller til Hades i påvente av gjenoppstandelsen. Den katolske kirken, den gresk ortodokse kirken og noen protestantiske menigheter slutter seg til nevnte oppfatning. Andre protestantiske menigheter mener at sjelen er en del av livet og tror at de døde ikke har noen bevissthet før etter gjenoppstandelsen. Atter andre protestanter mener at sjelen til de som ikke har gjort seg fortjent til himmelen, blir destruert i helvetet i stedet for å påføres evig lidelse og fortapelse. Troende vil arve evig liv i himmelen eller i guds kongedømme på jorden. Slik oppnår de evig fellesskap med gud. Det finnes også kristne som avviser straffen av sjelen. De fleste kristne tror imidlertid på evig fremtid for sjelen til de rettroende.

Opprinnelsen til sjelen er det flere meninger om. Noen tror at gud skaper sjelen direkte ved unnfangelsen eller senere. Andre mener at sjelen arves via foreldrene. Atter andre mener sjelen eksisterer før unnfangelsen. Det er naturligvis da stor uenighet om hvorvidt foster har en sjel eller på hvilket tidspunkt fosteret eventuelt får en sjel. Dette påvirker selvsagt abortdebatten blant kristne.

Augustin (354-430) beskrev sjelen som en spesiell substans bestående av forstand og tilpasset å styre kroppen.

Noen kristne hevder at mennesker har kropp (soma), sjel (psyche) og ånd (pneuma). Men de fleste kristne mener at ånd og sjel brukes om hverandre i bibelen og er en og samme sak. Mao har hvert menneske både kropp og sjel. Som en kuriositet mente Paulus at kroppen kjemper mot sjelen. Han mente antagelig at kroppen hadde trang til synd, syndige lyster.

Ifølge Thomas Aquinas er sjelen en del av enhver kroppsdel. Sjelen kan bare frigjøres fra kroppen når man dør. Augustin av Hippo støttet dette synet.

Katekismen til den katolske kirken hevder at begrepet sjel henspiller på de indre aspekter og kvaliteter av et menneske og er en del av begrepet skapt i guds bilde. Sjelen står for det åndelige prinsippet for eller aspektet av menneskeheten. Alle sjeler, levende eller døde vil bli dømt av Jesus når han kommer tilbake til jorden. Eksistensen av hver individuell sjel er totalt avhengig av gud. Den åndelige og udødelige sjelen er skapt av gud.

Protestantene tror vanligvis på sjelens eksistens og udødelighet. Men når det gjelder livet etter døden er det uenighet blant dem. Ifølge John Calvin eksisterer sjelen som en bevissthet etter døden. Mens Martin Luther trodde at sjelen dør samtidig med kroppen samt at bevisstheten sover inntil gjenoppstandelsen av de døde.

Adventister og nyere sekter med opprinnelse i adventistkirken, tror heller ikke at de døde har en sjel atskilt fra kroppen. De døde er uten bevissthet frem til oppstandelsen.

Koranen bruker to ord om sjel. Ruh som kan oversettes med ånd, bevissthet, pneuma eller sjel, og nafs som betyr selvet, egoet, psyke eller sjel. Nafs er beslektet med det hebraiske ruach og nafesh. Ruh og nafs brukes om hverandre. «Allah tar over sjelen når et menneske dør. De som ikke dør, kan han ta når de sover. Allah beholder de som han har bestemt at skal dø og setter fri de andre på bestemte vilkår.»

I jainisme har alle levende vesener, fra plante eller bakterie til menneske, en sjel. Ifølge denne troen er det ingen begynnelse eller ende på sjelens eksistens. Sjelen er evig i naturen og endrer form inntil den når frigjøring. Jiva er denne udødelige sjelen i levende organismer. Ajiva betyr ikke-sjel og skal forstås som materie og for eksempel kropp, tid, rom mm. Jiva kan være samsan, fanget i gjenedelser, eller mukta som innebærer frigjort. Jiva blir festet til en kropp alt etter hvilken karma sjelen har.

Virchand Gandhi har uttalt: «Sjelen lever sitt eget liv, ikke for kroppens skyld, men kroppen lever for sjelens skyld. Hvis vi tror at sjelen kan kontrolleres av kroppen vil sjelen tape sin kraft.»

I jødedommen var det opprinnelig ikke noen forståelse for eksistensen av sjel. Men etter hvert har man i jødedommen vurdert kvaliteten på hver enkeltes sjel i forhold til hvordan man forholder seg til budene. Kabbalah og andre mystikk-tradisjoner har forestillinger om sjelens natur. Sjelen deles inn i fem elementer:

1. Nefesh som er relatert til naturlig instinkt.
2. Ruach som er relatert til intellektet og opplevelsen av gud.
3. Neshamah som er relatert til følelser og moral.
4. Chayah som betraktes som del av gud.

5. Yechidah som er viktig i samspillet med gud.

Scientologene mener at mennesker ikke har en sjel, men er en sjel. Et menneske er dermed udødelig og kan oppnå reinkarnasjon hvis det vil. De mener at et menneskes fremtidige lykke og udødelighet er avhengig av dets åndelighet og hvordan det lever og handler i livet på jorden. Scientologenes ord for sjel er thetan.

Sjamanisme innebærer ofte en tro på flere sjeler i det enkelte menneske. Sjelevandring (soul flight, soul journey, out-of-body experience, ecstasy eller astral projection) er blant sjamanistenes forestillinger.

I shintoismen skiller man mellom sjelen til levende individer (tamashii) og sjelen til de døde (mitama). Disse to typene sjeler kan ha flere typer under-sjeler.

Sikher mener sjelen (atma) er en del av gud. «Gud er i sjelen og sjelen er i gud.» Sjelen er en åndelig gnist eller lys i menneskets kropp. En forutsetning for liv. Sjelen er kroppens driver og den som gir kroppen liv.

Innen taoismen mener man at hver enkelt person har to typer sjel, kalt hun og po som er henholdsvis yang og yin. Totalt hevder man innen taoismen at det finnes ti sjeler, tre av typen hun og syv av typen po. Et menneske som mister mange av disse ti sjelene sies å ha psykisk sykdom eller å være bevisstløs, mens en død sjel kan reinkarneres til et laverestående nivå eller miste evnen til reinkarnasjon.

Rudolf Steiner mente i sin antroposofi-lære at sjelen hadde tre stadier i sin utvikling. Det første stadium er konsentrert om følelser, lidenskap og vilje. Det andre stadium angår det intellektuelle og kognitive. Det tredje stadium er bevisstheten som søker etter universell, objektiv sannhet.

Beskrivelse av sjel i ulike religioner er tilpasset behovet for både gulrot og pisk. Gulroten er for eksempel sjelens nærhet til gud og det gudommelige, reinkarnasjon til et bedre neste liv, evig liv eller nirvana. Pисken er for eksempel reinkarnasjon til et nedverdiggende neste liv, evige pinsler i helvetet eller

permanent utslettelse. Noen mener likevel at permanent utslettelse (les nirvana) er gulrot.

Forestillinger om sjel har utviklet seg og forandret seg over tid i alle religioner der sjel er en forestilling. Forestillingene om sjel har vandret fra religion til religion. Dette er vel den eneste type sjelevandring som kan bevises.

I løpet av de mange tusen år mennesker har hatt sjelefantasier er det ikke kommet frem ett eneste vitenskapelig bevis for sjelers eksistens.

For rasjonelle mennesker med naturvitenskapelig og medisinsk bakgrunn, og som er uten religiøs indoktrinering i oppveksten, gir det overhodet ingen mening at en sjel kan unnsnippe en død kropp og leve sitt eget liv i en himmel, et helvete eller gjennom en inkarnasjon. Det er heller ikke sannsynliggjort at levende mennesker har noen sjel i noen som helst form. Men bevissthet, samvittighet, forstand, intuisjon, drifter og emosjoner har vi mennesker rikelig av. Dette er en del av og resultat av den kroppen, de genene, den oppveksten, den utdannelsen og den sosiale konteksten vi lever i. Kall det gjerne sjel som et samlebegrep. Men en slik sjel er definitivt en del av kroppen, og dens eksistens opphører når kroppen dør. Ganske enkelt fordi hjernen mister blod- og oksygentilførselen når døden inntreffer.

Det er mulig at foreldrene til Eva og Ivar blir lei seg når jeg hevder at barna deres ikke har sjel. Men så har jo heller ikke jeg noen sjel.

Forestillinger om hellig ånd

Jeg vil, for å yte troen på Den hellige ånds eksistens full rettferdighet, starte dette kapittelet med å referere hva Den norske kirke skriver på sin nettside om Den hellige ånd:

«Bibelens måte å snakke om Guds ånd henger språklig sammen med ordene «pust» og «inspirasjon». I den kristne tro er Gud treenig, det betyr at Gud er en, men samtidig tre:

Gud - vår Skaper

Jesus Kristus – vår Frelser

Den hellige ånd

Vi møter Ånden allerede i Bibelens andre vers: Jorden var øde og tom, mørke lå over dypet, og Guds ånd svedde over vannet. (1 Mos 1,2)

Bibelen bruker mange beskrivelser for Den hellige ånd, for eksempel vind, pust, ild eller kraft. Ånden er også menneskets livspust. Da Gud skapte menneskene, blåste han livsånde i dem. (1 Mos 2,7).

I fortellingen om Noah og storflommen er det duen som er selve håpsteget, når den kommer tilbake til arken med et friskt blad i nebbet (1 Mos kap 8. v8). Duen varsler liv, fremtid og håp. Ånden er også beskrevet som en due ved Jesu dåp i Jordan (Matt 3,16 og Mark 1,10).

Dette sier Jesus selv når han taler til disiplene sine om Den hellige ånd:

Talsmannen, Den hellige ånd, som Far skal sende i mitt navn, skal lære dere alt og minne dere om alt det jeg har sagt dere (Joh 14,26).

Det greske ordet som blir brukt om Den hellige ånd, blir i vår bibel oversatt med «talsmannen». Det greske ordet parakletos som brukes i grunnteksten, er det samme som *advokat*. Den hellige ånd skal hjelpe og veilede oss og være vår tros forsvarer.

I Det gamle testamentet leser vi i profeten Joels bok: *En gang skal det skje at jeg øser ut min Ånd over alle mennesker* (Joel 3.1). I en kristen forståelse går denne profetien i oppfyllelse på den første pinsedagen i Jerusalem som vi kan lese om i Apostlenes gjerninger kapittel 2, v 1-4:

Da pinsedagen kom, var alle samlet på ett sted. Plutselige lød det fra himmelen som når en kraftig vind blåser, og lyden fylte hele huset hvor de satt. Tunger som av ild viste seg for dem, delte seg og satte seg på hver enkelt av dem. Da ble de alle fylt av Den hellige ånd, og de begynte å tale på andre språk etter som Ånden ga dem å forkynne.

Pinsefortellingen handler om at Jesu disipler, som var både forvirret, fulle av sorg og skremte over det de hadde vært med på med Jesus, blir forvandlet til sterke og tydelige vitner om Jesus Kristus: *Da ble de alle fylt av Den hellige ånd.* Sagt på en annen måte: De ble fylt av inspirasjon og kraft til å fortsette som Jesu disipler, med løfte om at Den hellige ånd skulle gi dem kraft og styrke. Derfor er også pinsefeiringen ofte knyttet til misjon, og til at vi løfter blikket utover oss selv og gjerne kan feire gudstjeneste sammen på tvers av ulike kirkesamfunn. Som kristne er vi ett med hverandre i hele den verdensvide, kristne kirke.

Den hellige ånd nevnes spesielt når vi feirer dåp. Dette blir sagt til den som er blitt døpt: *Den allmektige Gud har i dåpen gitt deg sin hellige Ånd, født deg på ny og tatt deg inn i sin troende menighet. Gud styrke deg med sin nåde til det evige liv. Fred være med deg.*

Martin Luther beskriver i sin lille katekisme hvor viktig Den hellige ånd er for de kristne og for hele kirken: *Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus eller komme til ham, min Herre. Men Den hellige ånd har kalt meg ved evangeliet, opplyst meg med sine gaver. Helliggjort meg og holdt meg fast i den sanne tro. På samme måte kaller, samler, opplyser og helliggjør han hele den kristne kirke på jorden, og bevarer den hos Jesus Kristus i den ene sanne tro. I denne kristne kirke tilgir han daglig alle synder hos meg og hos alle som tror. På den ytterste dag skal han vekke opp meg og alle døde, og gi meg og alle som tror på Kristus, evig liv.»*

Den hellige ånd er med andre ord de kristnes guds tredje uttrykksform eller fremtoning. Men noen kristne kirker regner Den hellige ånd mer som en kraft og ikke som en fysisk uttrykksform. I jødedommen er også Den hellige ånd guds gudommelige kraft. En liknende forståelse av begrepet finner man innen islam.

Følgende konklusjoner kan trekkes fra omtalen av Den hellige ånd, Holy Spirit eller også kalt Holy Ghost i engelskspråklig utgave av Wikipedia:

I jødedommen er Den hellige ånd en hellig kraft, kvalitet og innflytelse tillagt gud over universet og skapningene der. I kristendommen er Den hellige ånd den tredje personen i treenigheten, mens fenomenet i islam mer er sett på som et hellig middel for handling eller kommunikasjon med mennesker.

I Det gamle testamentet omtales fenomenet som *roach elochim* eller *guds kraft*. Jøder tolker dette som en av guds egenskaper og ikke som en del av en treenighet som er de kristnes forståelse.

I følge teologen Rudolf Bultmann kan man betrakte Den hellige ånd på to måter. Enten som animistisk, som vil si en personlig kraft som kan besette et menneske og ta det i besittelse. På denne måten gis mennesket kraft til å vise styrke til handlinger det ellers ikke hadde vært i stand til. Alternativt kan Den hellige ånd beskrives dynamisk. Da er kraften som fyller et menneske av en mer upersonlig type som om mennesket skulle fylles av en væske. Begge versjoner finner støtte i jødiske og kristne bibler. Animistisk beskrivelse er mest vanlig i Det gamle testamentet, mens dynamisk dominerer i Det nye. Etter jødisk tankegang er tilstanden med besittelse av Den hellige ånd forbigående, mens den i kristen forståelse er mer permanent.

Ideen om en hellig ånd kan komme fra eldre greske religioner der det skilles mellom ånd og psyke. Noen forskere mener ideen om hellig ånd er en opprinnelig stoisk ide. Jeg vil også trekke frem likhetspunktene i

zoroasterismen. Denne religionen hadde ideene om både hellig og ond ånd før grekerne og jødene. Deres hellige ånd kalles *Spenta Mainya*.

Så langt Wikipedia og min tilleggskommentar i siste avsnitt. Encyclopedia Britannica vektlegger følgende om Den hellige ånd:

Det er omtalt tilfeller av Den hellige ånds healinger, profetiske utsagn og utdrivelse av demoner i Apostlenes gjerninger. Mennesker gis også evnen til å tale i tunger. Ofte fremstilles Den hellige ånd fysisk som en due. I Det gamle testamentet fremstilles ikke Den hellige ånd som noe fysisk eller legemlig. Det nye testamentet er heller ikke konsistent eller eksplisitt om den fysiske siden av Den hellige ånd.

Definisjonen av Den hellige ånd som en personliggjort fysisk person på linje med Faderen og Sønnen ble utformet og vedtatt på kirkemøtet i Konstantinopel i år 381.

Det er mindre forskjeller i vektlegging og forståelse av Den hellige ånd mellom katolikker, protestanter og gresk ortodokse kristne. Opp gjennom århundrene har det stadig oppstått disputer om hva som rett forståelse.

Ideen om en hellig ånd finner man opphavet til allerede flere tusen år tilbake i tid. Først oppsto den i zoroastrismen, jødedommen og i greske religioner.

Kristendommen og islam har adoptert ideen og gitt mange forklaringer på fenomenet. Likefullt er det vanskelig for mennesker med sekulær livsanskuelse å forstå at oppegående mennesker omtaler en hellige ånd som en realitet. Også Eva og Ivar ser opp i luften uten å møte blikket mitt, når hellig ånd kommer opp til diskusjon.

Forestillinger om og praktisering av bønn

Bønn er praktisert av troende tilhørende de fleste religioner. Bønn er en samlebetegnelse for kommunikasjon mellom mennesker og høyere makter. I bønn kan mennesker henvende seg til guddommer, forfedre eller åndelige vesener, helgener og andre. Formålet kan variere mellom for eksempel lovprising og bønn om hjelp.

I kristendommen er bønn ment å skape kontakt med gud. Bønnen kan være taus som ved meditasjon. Den kan skje i enerom, i grupper eller i forbindelse med gudstjenester.

Fadervår regnes av mange som de kristnes viktigste bønn. Den brukes i alle kristne gudstjenester. Den kan tilpasses det aktuelle behovet til gruppen eller individet som ber, ved hjelp av utvidelser eller tilføyelser. Bønnen kan brukes som lovprising, for å bekjenne synder eller be om guds hjelp.

Den kristne gudstjenesten regnes som bønn og dialog med gud. Bønner under gudstjeneste kalles liturgiske bønner.

De nytestamentlige forfatterne kopierte den jødiske bønnetradisjonen. Men bønnene ble tilpasset den kristne læren ved å inkludere Jesus og Den hellige ånd.

Bønn kan praktiseres svært forskjellig innen religioner og mellom religioner. For eksempel fremfører kvekere bønn uten ord eller gester. Mer vanlig er likevel bestemte felles bevegelser og kroppsstillinger blant de som ber. De liturgiske bønnene i kristne kirker skjer oftest stående med foldete hender. Muslimenes bønner skjer som oftest i knestående på bønnetepper. Korte, gjentakende bønner brukes som middel for å oppnå kontakt med guddommen, for eksempel Jesusbønnen i den ortodokse kirke eller dhikr-bønnen blant de muslimske sufiene.

Bønnekjede er et kjede eller en krans med perler som i den katolske kirken kalles en rosenkrans og er særlig der brukt til meditasjon over Maria. I den ortodokse kirken ledsager bønnekjedet Jesusbønnen, i islam ledsager det resitasjonen av Allahs 99 vakreste navn. Også i hinduismen og buddhismen er bønnekjeder brukt.

Bønner har flere hensikter. Fellesskapsfølelsen den skaper innen den enkelte religion eller sekt er nok særlig viktig. Deltagernes motiver kan være mange. Det kan være uttrykk for glede, for anger, for innrømmelse av synder, for tilgivelse av synder, for lovprising av guddommen og for oppnåelse av helbredelse eller andre ønsker for seg selv og andre medmennesker.

I hinduismen har bønner eksistert helt tilbake i Veda-litteraturen. Det som særpreger hinduistisk bønnetradisjon, er resitasjonene eller mantraene som er korte bønneformler som er ment å uttrykke guddommens vesen.

Mantratradisjonen går igjen i meditasjon.

Det er forsket på effekten av bønn. Men denne forskningen har ikke gitt entydige resultater. For eksempel fant en studie at bønnestøtte til personer som har gjennomgått hjerteoperasjoner, ga større forekomst av komplikasjoner etter operasjonene. Andre studier viste at de som ber for andre, kan oppnå en psykisk gevinst i form av glede eller beroligelse av slik aktivitet.

For en ikke-troende er det selvsagt en absurd tanke og naiv forestilling at bønn skal gi kontakt med en guddom og på noen måte bidra til en konkret fordel for den som ber eller blir bedt for. Men det kan åpenbart være noe verdifullt med det fellesskapet bønn skaper i en menighet eller annen samling av troende. Det kan også være slik at bønn for andres ve og vel gir den som ber, en følelse av å ha gjort noe verdifullt for et annet menneske. Dette gir tilfredshet og lykke for den som ber, selv om resultatet for den som blir bedt for er aldri så magert. Vi som ikke ber, ser jo ikke behovet for å be. Vi sparer jo en del tid, og vi sparer oss for skuffelsene over å ikke bli bønnhørt. Ikke sant Eva og Ivar?

Forestillinger om helgener

En helgen er en hellig person som en gruppe mennesker mener å ha et spesielt forhold til høyere makter, og som i tillegg har en høy og uklanderlig moral eller spesielle evner som læremester. Om lag som dette lyder definisjonen av helgen i Encyclopedia Britannica.

Helgener kan ha relasjoner til guder, ånder eller annet hellig i en religion. Den enkelte helgen kan fremstå som profet, frelser, munk, nonne, prest, prestinne, og annet.

Utpekelse eller utnevnelse som helgen vil oftest skje som følge av handlinger utført av den aktuelle personen. Det vil normalt kreves en hellig institusjon som kan erklære at kravene til å regnes som helgen er innfridd. I den Romersk katolske kirken har man en såkalt kanonisering av helgener. Normalt kreves det da at vedkommende har utført minst ett mirakel.

I konfusianismen er etikk fremtredende. Kong Tang, som levde i det 11. århundre før vår tidsregning, blir beskrevet som en person med den høyeste grad av moral og ble tillagt en spesiell autoritet som kan betraktes som helgenaktig.

Konfucius selv ble også erklært som «Herre i himmelen». Det ble bygget templer til ære for ham og hans etikk og moral.

I buddhismen eksisterer også en helgenliknende forestilling. De som oppnår nirvana har en helgenaktig autoritet eller rettere sagt et helgenaktig ettermæle. Enkelte personer som betraktes som reinkarnerte, som for eksempel Dalai Lamaer, er også å betrakte som en type helgener.

I hinduisme er asketer en type helgener eller «good ones». Men hinduismen er mangfoldig og inkluderende slik at også Buddha er regnet som en helgen med forbindelse til guden Vishnu. Ramakrishna er i liknende relasjon til guden Shiva.

I zoroastrismen og jødedommen kan man ikke finne en klar indikasjon på helgendyrkelse.

Jesus og disiplene omtalte aldri helgener. De oppsto når kristne ble forfulgt i det 3. århundre. Mennesker som døde for sin tro ble proklamert som martyrer, og troende mente de fikk direkte tilgang til himmelen. Helgendyrkelsen var dermed startet innenfor kristendommen. Først i det 10. århundre oppsto ordningen med pavens kanonisering med pave Johannes XV. Til å begynne med krevdes minst to mirakler og en uklanderlig livsførsel.

I den katolske kirken blir helgener æret, men ikke tilbedt. De blir imidlertid tillagt spesielle egenskaper eller makt og kan bli bedt om hjelp. I alt regner katolikkene med eksistensen av over 10.000 navngitte helgener. Jomfru Maria, Jesu mor, har en helgenliknende status i den katolske kirken. Hun blir bedt til av enkelte katolikker. I den ortodokse kirken blir helgener æret, men det eksisterer ikke en formell kanoniseringsprosess i den. Adam, Eva, Moses og forskjellige profeter regnes som helgener i den ortodokse kirken. I den protestantiske kirken blir helgener anerkjent, men ikke æret.

Islam anerkjenner ikke eksistensen av helgener. Men i den mer folkelige del av den muslimske verden kan forestillinger om martyrer og hellige menn finnes.

Helgener må vel betraktes som et utslag av grasrotreligiøse fantasier nær sagt helt uten bakgrunn i bibel eller andre grunnleggende religiøse skrifter. Det er ganske vanskelig for en ateist å forstå at paven og andre religiøse ledere opprettholder forestillingen om helgener i vår moderne verden.

Både Eva og Ivar gir klart uttrykk for at i hvert fall ikke jeg er noen helgen. Med dette er jeg ferdig med gjennomgangen av alle de religiøse forestillinger som jeg i farten er kommet over. De har fått en grundig historisk forklaring og er klare for arkeologisk beundring i tidene som kommer. Joda, jeg vet at det finnes flere forestillinger, men nå er det nok for denne barneboken. Barna sover!

Litt om forfatteren

Trond Einar Augustson er født i Drammen i 1949. Han bor og skriver i Bergen, der han har holdt til siden 1988, er gift og har fire barn og ni barnebarn.

Han har hatt en usedvanlig variert karriere gjennom mer enn 50 år. Han ble cand. odont. allerede i 1973. Etter noen år som tannlege og et par år med forsker og lederutdannelse, siden konsulent i Helsedirektoratet, byråsjef i Helse- og sosialdepartementets økonomiseksjon, spesialistutsending for NORAD i Botswana, fylkestannlege for Hordaland, tannlegesjef i Oslo, klinikksjef i Bergen, tillitsvalgt for tannleger, innehaver av privat tannlegepraksis og eier av eget forlag. Han er nå filosof og forfatter.

Augustson har skrevet en rekke utredninger og vitenskapelige artikler, har til sammen seks års studier ved Universitetet i Oslo og har fått godkjent den teoretiske del av doktorgradsprogrammet ved Universitetet i Bergen. Ved dette universitetet har han også vært sensor.

Han har utgitt to bøker før denne. Den første, *Lykken og livet*, fra 2022 handler om filosofi og lykkeforskning. Den andre, *Religioner og religiøse forestillinger*, fra sommeren 2024, er en kritisk gjennomgang av de største verdensreligionene. Augustson er ateist og medlem av Human-etisk forbund. Ytterligere info finnes på augustson.online.

Imagine

John Lennon uttrykte i 1971 med sangen Imagine mye av det jeg ønsker å formidle med denne boken her:

Imagine there's no Heaven
It's easy if you try
No Hell below us
Above us only sky
Imagine all the people
Living for today

Imagine there's no countries
It isn't hard to do
Nothing to kill or die for
And no religion, too
Imagine all the people
Living life in peace

You may say I'm a dreamer
But I'm not the only one
I hope someday you'll join us
And the world will be as one

Imagine no possessions
I wonder if you can
No need for greed or hunger
A brotherhood of man
Imagine all the people
Sharing all the world

You may say I'm a dreamer
But I'm not the only one
I hope someday you'll join us
And the world will live as one